

KIS-419 – Sn. bo, h.a.

(YVT, HK, GE e stern BAYA – 01 05 92)

I. – Sn. BO

YVT, sinaeger o sevel e brezhoneg un istor eus Sina, a c'houlenn penaos deouezañ e Br. ar Sn. *bo* "prince revêtu d'une autorité particulière par une investiture spéciale du Fils du Ciel" (M. GRANET).

Anv a ra HK eus an daou hent a vez evit treuzkas en ur yezh all ur c'heal kemplezh piaouel d'ur sevenadur : pe amprestañ, e tro ar sinaeg delizherennañ, ar ger eus ar sevenadur kein (war an delizherennañ, sl. KIS-378, La-09, pp. 262 hh.) ; pe dibab un termen eus ar sevenadur tal ha debarzh kevatalded dezhañ.

E galleg, hervez notenn YVT, eo bet dibabet *hégémon*, eleze an eil hent, eus ar Gr. *hJgemwvn* pa. "blenier, sturier, levier ; kentoder ; pennadur, penn, leviour, gourc'hemenner ; penn lu" ; aa. "penn-, pennañ".

E brezhoneg n'eus tra o virout a ober gant *bo*. Ober gant an amprest ne vir ket koulskoude a lakaat en e gichen ur ger keltiek.

Hag eñ zo en hensevenadur kelt ur c'heal kevatal d'an hini dec'heriet gant ar Sn. *bo* ? Betek gouzout, e teraouer sevel ur renabl eus al loazioù er predenegoù :

Br. **arloz** g. (*Emsav* & *Preder* passim), "lord" er ster politikel ; Kn. **Arluth** (*Preder* 232-234) "Aotrou" ; Kb. **arglwydd** "king, sovereign, lord, prince ; God, Christ, Lord".

Br. **gledig** g. (KIS-036, La-04, pp. 16-17) ; hBr. **guletic** "prince, souverain" ; krBr. **Gloedic** (anvenn ur c'hont a Gernev, KIS 036, id., ibid.) ; Kb. **gwledig** "lord, king, prince, ruler".

Br. **glev** aa. "her, kadarn" ; g. **-ioù** "manche de charrue" ; g. **-ion** "sous-lieutenant" (KIS-021, La-03, p. 84 ; *Preder* 203, p. 24) ; Kb. **glyw** "chieftain, lord, leader, ruler, governor".

Br. **gwalaer** g. ; hBr. **uualatr** (en anvennoù) "prince" ; Kb. **gwaladr** "lord, prince, leader, chieftain" (eus **gwâl** "leader, chieftain, ruler").

Br. **lev** g.-**ion** (anarver c'hoazh) ; Br. **levier**, **leviour**, **leviad** (*Emsav* ha *Preder* passim) ; hBr. **leu** "direction, chef, gouvernail" ; Kb. **llyw** "rudder ; leader, chieftain, ruler, lord, governor" ; Kb. **llyw(i)awdr** "ruler, governor, chief, lord, master, king" ; Kb. **llywydd** "president, governor, ruler, regent, prefect, chief, head, commander, lord, master, guide, often of God ; steersman, helmsman, pilot".

Br. **menek** aa. "éminent, auguste" ; Br. **meneg** g.-**eion** (anarver c'hoazh) ; hBr. **monoc** "personnage éminent, prince" ; Kb. **mynog** aa. "noble, princely, dignified, aristocratic, eminent, elegant, courteous" ; pa. "lord, prince".

Br. **anvenek** aa. (anarver c'hoazh, a gendec'herfe Gl. "suréminent, auguste") ; Kb. **anvonog** (< *an-* (kreñvaat) + *monog*) "éminent, renowned".

Br. **penn**, **pennezh**, **pennezhour**, **pennadur**, **pennadurezh** (*Emsav* ha *Preder* passim ; KIS-003, La-03, pp. 56-58 ; GEAK. passim) ; Kb. **penadur** "sovereign" ; **pennaeth** "chief".

Br. **ri** g. ; hBr. **ri** "roue" ; Kb. **rhi** "lord".

Br. **roue** g. (re hir e ve reiñ amañ un alberz pa na ve ken eus kerentiad ar furmoù stag ouzh an termen-mañ).

Br. **tevezeg** g. (*Emsav* ha *Preder* passim ; KIS-035, La-04, p. 16 ; KIS-043, id., p. 20) "chef du gouvernement" ; hBr. **toguisoc** "chef, dirigeant" ; Kb. **tywysog** "prince, chief, leader".

Br. **tiern** g. "prince, souverain" ; hBr. **tihern**, **tiern** "chef" ; Kb. **teyrn** "monarch".

Emichañs e ve diskoachet termenoù all dre rastellat c'hoazh. Hini ac'hanomp n'emañ e piaou d'an holl elfennoù ret (evit a sell kealiadurezh kravezel an Hengelted hag ur c'henglot a ve etre ar *bo* sinaat hag ur c'heñvereg kelt pergen). GE a ginnigfe a-walc'h Br. **ri** da gendec'her Sn. *bo* dre zaou abeg : a) nebeut kaer eo bet arveret er yezh kempredel ; b) ur roll doublad en deus gant Br. **roue** ha dre se e c'hallfe dioueriñ digudenn e gensteriezh gant **roue** ; ne gav ket da GE e ve mat arverañ Br. **tiern** amañ pa'z eus bet roet ur ster disheñvel o tennañ da istor Europa (sk. **tiern sklerijennet**). Paot eo a-hend-all hendeveradoù **ri** : hBr. *ried-* aet da Br. **riez** ; hBr. *riedoc* aet da Br. **riezek** — pa na dalveze mui nemet "pinvidik" e henvrezhoneg e oa manet gant hKb. *riedawc* ar c'hemeradurioù "lordly, tall, majestic" (a se, e c'hallfe Br. **riezek** kende'heriañ Gl. *auguste*).

II. – Gl. DYNASTIE

Br. **tiernac'h** b. (< *tiern* + *ac'h* "lignez"). An aozer a ra gant Br. **tierniezh** en ur skrid nevez embannet en doa moarvat klevet son eus **tiernac'h** hep kompren al luniadur anezhañ.

III. – Gl. PRINCIPE DYNASTIQUE

Br. **pennaenn an diernac'h**. Ar Br. **diabezenn** zo bet degaset gant Roparz HEMON pe ur skrivagner nes dezhañ ; gantañ evelkent eo diaes diforc'hiñ ar c'healioù dec'heriet a-getep gant Gl. *principe* ha *fondement*, daou dermen ar re-mañ kenster war un tamm eus o steriegezh hag o vont da enepster war ul lodenn all. Alese ez eus bet degaset (gant Maodez GLANNDOUR) ar Br. **pennaenn** evel kevatal da Gl. *principe* en darn vuiañ eus e gemeradurioù.

IV. – Gl. LEGISME

Hervez a lenner war notenn YVT ez intenter *légisme* evel "meizadur ar galloud diazezet war hollveli al lezenn".

Da gentañ, **lezenn** pe **dezv** ? War *Emsav* 27, 1969, pp. 79 hh. ez eo bet termenet spis ster an daou c'her-se. E berr, gant Br. **lezenn** emañ an erdal ledanañ, adalek **lezenn Doue**, al **lezenn naturel** betek **lezennoù ar sevender** ha **lezennoù ar Stad** ; Br. **dezv** a ental an diferadur strizh gant ur veli en amveziadoù resis : ar **galloud dezvañ**, **an dezvoù diwar-benn ar mouezhiañ**. En un diarsell all : e-keñver divezelezh, mar lakaer e penn kont speredegezh unveziat ur bobl, h.a., e reer gant **lezenn**, hogen mar buker d'an hollveziadelezh ez eo gwell ober gant **dezv** (sl. KIS-359, La-09, TA31, pp. 85-86). En degouezh, mar komprenet mat, ez eus anv kentoc'h eus an dezvoù, eleze eus ar gwir diferet strizh gant ar veli. D'ober e ve enta gant ar stirann Br. **dezv**.

Eil dibab, hini an deverañ diwar ar stirann dibabet. Meur a zoare a vez da zeverañ evit luniañ termenoù o verkañ e roer pouez d'un elfenn pe d'un arvez :

- elezh**, sk. **gwerinelezh** "reizhiad politikel a zo enni ar galloud gant ar werin".
- egezh**, sk. **gwerinegezh** "perzh un ober, tuadur spered kempleg d'ar werinelezh".
- elouriezh**, sk. **gwerinelouriezh** "tuadur, damkaniezh o vukañ d'ar werinelezh".
- iezh**, sk. **gweriniezh** "Stad, riez a zo enni hervez he Bonreizh ar galloud gant ar werin".

Oc'h emharpañ war an daolenn-se e raimp gant **dezvelouriezh** "damkaniezh o tiazezañ ar galloud war hollveli an dezvoù". Hogen arveret eo bet an termen endeo gant ur ster nes, disheñvel koulskoude : "Emzalc'h damkanel pe embregel o c'hoarvezout a ober stad hepken eus an dezvoù gwirel hep lakaat e penn kont an divezouriezh pe al lezennoù all evel gourc'hemenoù ar gravez, gwirioù mab den, h.a." (Gl. *légalisme*).

Gwell enta klask pelloc'h. Gerluniadoù resisoc'h a vez arveret e domani ar gwir politikel end-eeun da verkañ emañ ar veli pe ar riegezh gant an elfenn-mañ-elfenn. Enno emañ da gedrannoù :

-beliezh, sk. **gwerinveliezh** "reizhiad ma emañ ar veli gant ar werin" (war an hevelep patrom e voe savet : **belegveliezh**, **nemeurveliezh**, **unveliezh**, h.a.)

-riegezh, sk. **gwerinriegezh** "meizadur, damkaniezh o lakaat ar werin da biauwer reizh ar galloud, da reizhveliek enta".

Damgemm zo etre an termenoù : **-veliezh** a zave kentoc'h da veziadoù stadet, **-riegezh** d'un amkan pe un damkan. An kez damgemm a adkaver en daouad **doueriegezh** (hetadenn, pe kantreizhad !) ha **belegveliezh** (stad a draoù). Diwar vont merkomp e teu war wel a-getep gant an daouad termenoù brezhonek daou gemeradur ar Gl. *théocratie*.

GE a ginnig enta **dezvriegezh** ; da zeverañ diwar **dezvrieg-** ; sk. **dezvriegour** "dalc'hiad meizadur ar galloud diazezet war hollveli al lezenn" (sl. ivez *Emsav* 9, pp. 223-228).